

Закони федерації мають верховенство відносно законів у штатах. Закони в штатах приймаються двопалатними легіслатурами (у штаті Небраска – однопалатна): нижні палати – палати представників, верхні – сенати. Вони створюються на основі загальних рівних прямих виборів строком від двох до чотирьох років.

Главами штатів є губернатори, що обираються на основі загальних рівних прямих виборів на два-чотири роки, за виключенням Міссісіпі, де термін губернаторства встановлюється самими виборцями. Повноваження губернаторів систематично розширюються. Губернатори керують всією виконавчо-розпорядчою діяльністю органів штатів: видають нормативні акти і розпорядження, стежать за виконанням законів, призначають і зміщують новообраних чиновників, під їх керівництвом складають проекти бюджетів штатів. Губернатори є також головнокомандуючими національної гвардії, зокрема, за певних умов користуються правом помилування. Зростання управлінської діяльності стало наслідком того, що при губернаторах почали створюватися кабінети (у 36 штатах), що в свою чергу ще більше посилює роль губернаторів [7, с. 89].

У всіх штатах, за винятком Орегону, конституції передбачають можливість зміщення губернаторів з посади в порядку імпічменту. У 45 штатах існують посади заступників губернаторів (лейтенант-губернатор), які обираються разом з губернаторами. Вони головуєть у верхніх палатах легіслатур штатів.

Незважаючи на велику кількість позитивних якостей, американський федералізм має кризові явища. Перекладання федеральними властями на штати багатьох соціальних програм (освітніх, з охорони здоров'я тощо) призвело їх до фінансової кризи. Штати не мають достатніх грошових прибутків і змушені звертатися за позиками та кредитами до федеральних властей, що ще більше посилює їх залежність від останніх.

В американській федерації є територія, яка не володіє статусом штату – це федеральний округ Колумбія. Конституція передбачала місцеперебування федеральних органів в окремому регіоні з метою обмеження на них впливу влади штату. Із цією метою штати Меріленд і Віргінія поступилися частиною території, на якій утворився федеральний округ Колумбія в межах міста Вашингтон. Відповідно, Конгресу конституція надала виняткові законодавчі повноваження щодо нього [4, с. 85].

Особливий статус самоврядування має столиця США Вашингтон. Жителі міста наділені правом самоврядування. Вони обирають міську раду і мера міста. Конгрес має право скасувати будь-яке рішення міської ради та мера. У 1961 р. поправка XXIII надала жителям столиці право обирати трьох кандидатів на президентських виборах. 1970 р. виборці Вашингтона отримали право обирати одного делегата з правом дорадчого голосу в палату представників.

Важливим є аспект позатериторіальних володінь. У розділі 3 ст. IV конституція зарезервувала право Конгресу розпоряджатися територією чи іншою власністю, що належить Сполученим Штатам. На підставі угод про вільні асоціації 1898 р. з островами Пуерто-Ріко і Гуам їм був наданий статус неінкорпорованих організованих територій США. Населення Пуерто-Ріко (3,4 млн) і Гуама (110 тис.) обирають законодавчі збори і губернаторів. Водночас, на території цих островів поширюються закони Конгресу США, причому вони володіють верховенством по відношенню до місцевих законів [9, с. 45].

Під прямим керівництвом США знаходяться острови Східне Самоа (30 тис. чол.) і Віргінські (70 тис.). У договірних відносинах про неінкорпоровані території США були острова Мікронезії, Маршаллові та Палау, які в 1990-х рр. придбали статус незалежних держав і є членами ООН [2, с. 85].

Отже, історично адміністративна система США – це частина механізму захисту інтересів поселенців на територіях колоній, яка виростає з ідеалів свободи громадян, і трансформується від верховенства законодавчої влади Конгресу до фактичного панування виконавчої влади в особі президента і підлеглих йому структур.

Джерела та література

1. Vudvord V. Look Away! A History of the Confederate States of America / V. Vudvord. – N.Y., 2002. – 214 p.
2. Hofstedter R. Lincoln Reconsidered: Essays on the Civil War Era / R. Hofstedter. – N.Y., 2001. – 225 p.
3. Nicols P. Editors Make War. Southern Newspapers in the Secession Crisis / P. Nicols. – Nashville, 1970. – 216 p.
4. Shlesinger M. The South and the Sectional Conflict. Baton Rouge, 1968 / M. Shlesinger. – Glenview, 1974. – 2003. – 96 p.
5. Демет'єв І. Демократія в Америці / І. Демет'єв. – М.: Наука, 1995. – 325 с.
6. Иванов Р. Ф. Плоды пропаганды администрации Тайлера / Р. Иванов. – М.: Прогресс, 1996. – 321 с.
7. Инаугурационные речи президентов США от Джорджа Вашингтона до Джорджа Буша. 1789-2001 / Под ред. Э. А. Иваняна. – М.: Стратегия, 2001. – 528 с.
8. Куропятник Г.П. История демократических США. Государственное устройство и система управления / Г. Куропятник. – М.: «Экмо-пресс», 1999. – 632 с.
9. Соединенные Штаты Америки. Конституция и законодательные акты / Под ред. О. А. Жидкова. – М.: Прогресс, 1993. – 768 с.

УДК 94:327(470+511)+(497. 11):"1914/1915"

В. Вавулич

РОСІЙСЬКО-СЕРБСЬКІ ВОЄННІ ВІДНОСИНИ НА ПЕРШОМУ ЕТАПІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1914-1915 РОКІВ)

У статті розглядаються особливості Російсько-сербських воєнних відносин під час першого етапу Першої світової війни, їх роль в історії Першої світової війни.

Ключові слова: Російсько-сербські відносини, Перша світова війна Балкани, Антанта, Сараєвські події, Белград.

The article deals with the features of the Russian-Serbian military relations during the first phase of World War I, their role in the history of World War I.

Keywords: Russian-Serbian relations, World War I, Balkans, Triple Entente, Sarajevo events, Belgrade.

На початку ХХ ст. Балкани залишалися однією з актуальних тем великої європейської політики. Знесилена Османська імперія остаточно втратила важелі впливу на свої європейські провінції. Активно підтримувана

Німеччиною, Австро-Угорщина, майже не криючись, готувалася до рішучих кроків, спрямованих на встановлення власного контролю над регіоном. Намагаючись запобігти посиленню Габсбурзької монархії й не допустити її територіального розширення за рахунок територій на Балканах Росія, висувають гасло: "Балкани — балканським народам". [6, с. 24-25].

Важливим етапом зміцнення позицій Росії на Балканах була її угода з Сербією про взаємну підтримку в разі війни з Центральною коаліцією. Наприкінці січня 1914 року в Петербурзі відбулася зустріч на вищому рівні представників двох держав, в якій взяла участь цар і Міністр закордонних справ Російської імперії С.Сазонов, а з сербської сторони - престолонаслідник Олександр і голова ради міністрів М. Пашич. За час бесід, організованих формально з нагоди хрещення сина сербської принцеси Олени (дочки Петра I Карагеоргієвича) і князя Іоанна Костянтиновича Романова, Пашич і Сазонов уточнили взаємні зобов'язання. Росія пообіцяла поставити Сербії 120 тис. рушниць, 250 тис. шинелей, а також надати їй всебічну військову допомогу. Сербія зобов'язалася погоджувати військові плани з російським Генеральним Штабом. Зустрічі царя і принца Олександра носили

показовий характер. Звані обіди в Зимовому палаці змінювалися постановами в імператорському Маріїнському театрі, кінними виїздами в Царське Село, в яких брав участь майже весь двір. Сербський посланник М. Спалайкович писав, що прийом сербських високопосадовців «перевершив всі очікування». Російський імператор обіцяв Сербії «будь-яку, підтримку, яка їй знадобиться» [3,с.57-59]. Генеральний штаб приступив до нагального складання плану спільних дій на випадок війни. 1 березня Ю. Данилов, генерал-квартирмейстер російської армії, направив царю і С. Сазонову «Записку про ймовірні плани Троїстого союзу проти Росії», в якій Сербії приділялося велике місце. За його припущеннями сербська армія могла б відвернути на себе цілих три австро-угорських корпуси, а в разі сприятливого розвитку подій на Балканському фронті ще три. У травні переговори між Сербією і Росією з військових питань були продовжені, і сербський генеральний штаб надіслав до Петербурга уточнений список необхідного озброєння для сербської армії [3,с.69-72].

Сараєвські події послужили детонатором до початку Першої світової війни. Наступний за вбивством австрійського ерцгерцога Франца Фердинанда конфлікт Австро-Угорщини та Сербії вилився в загальноєвропейський протистояння. Влітку 1914 року у Росії був вибір: вона могла оголосити нейтралітет, проте було очевидно, що конфліктом Відня і Белграда справа не закінчиться. С. Сазонов відразу ж після звістки про австрійський ультиматум заявив, що мова йде про загальноєвропейську війну і, що дії Австро-Угорщини в сутності спрямовані стільки ж проти Росії, скільки і проти Сербії. За його словами, для Росії не зробити нічого для Сербії означало не лише відмовитися від завершення своєї історичної місії, а й «здати без опору ворогам слов'янських народів зайняті віковими зусиллями політичні позиції...» Відразу ж після подій у Сараєво С.Сазонов відвідав австро-угорське посольство, засудив тероризм і в той же час зробив заяву про непричетність Сербії до скоєного злочину [3,с.82-85].

Становище як Сербії, так і Росії було досить складне, обидві держави не були підготовлені до військових конфліктів. Ще на початку 1914 року Микола II запевнив сербську сторону в підтримці, проте ніяких конкретних дій у цьому напрямку не було зроблено, більше того, навесні 1914 року Сербії було відмовлено в поставках потрібного озброєння. Проте напередодні війни, після російсько-французьких переговорів Сербії була знову обіцяна російська підтримка. [1,с.82-85].

Сербія у військовому відношенні була не готова до ще однієї війни. 6 (19) липня 1914 року розмовляючи з секретарем російської місії В. Штрандманом, Олександр «довіриливо повідав», що сербська армія «в своєму розпорядженні нині, після двох Балканських воєн має лише незначну кількість справних гвинтівок, саме ця обставина є великою спокусою для ворогів королівства» [3,с.125-129]

Росія зробила кроки щодо оснащення сербської армії новим озброєнням. Через два дні після сараєвського замаху був даний хід відповідному проханню сербського уряду, який лежав «під сукном» з січня 1914 року та прийнято рішення про виділення Сербії 120 тис. трьохлінійних гвинтівок і 120 млн. патронів до них. Перша партія гвинтівок в кількості 50 тис. штук прибула до Сербії вже після початку військових дій, на початку серпня 1914 року, а вже до 16 серпня 1914 року в країну було переправлено 93 млн. патронів і 113 тис. гвинтівок.

28 липня Австро-Угорщина оголосила Сербії війну. У ніч з 28 на 29 липня австрійська далекобійна артилерія почала обстріл Белграда. 1-го серпня Росія вступила у війну [3,с.102-105].

Австро-угорська армія почала наступ на Сербію 2 серпня 1914 року, форсувавши річки Саву і Дрину. Масованому бомбардуванню був підданий Белград. [8,с.52-54].

Російський дипломат при цьому вказував, що «Сербія виставить всього 400000 війська і Чорногорія 30 000, які будуть підпорядковуватися одному загальному головному штабу». Він же підкреслив, що «дух військ дуже бадьорий та існуючі технічні недоліки серби обіцяють сторицею відшкодувати непереборним натиском» [3,с.165-169].

Сербська армія, верховним головнокомандувачем якої став принц-регент Олександр Карагеоргієвич, а начальником штабу воевода Радомир Подорожній, чинила запеклий опір і вже в серпні 1914 року здобула перемогу в районі Церського хребта, вигнавши ворога з власної території. Австрійським військам сходу не вдалося зайняти і сербській армії столицю, що трималася до листопада 1914 року. В серпні 1914 року в Белград прибула російська мінна команда під командуванням лейтенантів В. Григоренка та Ю. Волковицького, що зуміла в жовтні 1914 року потопити австрійський корабель «Темешем»-флагман австрійської Дунайської флотилії. У вересні 1914 року російська Ставка прийняла рішення направити для оборони Белграда дві берегові 150-ти міліметрові гармати з обслугою при кожній з 10 солдатів і 1 офіцера. Крім них, Росія відправила до Сербії дві скорострільні 75 -мм гармати. Обидві батареї, що розташувалися у фортеці Калемегдан, контролювали стратегічну точку впадання річки Сави в Дунай і залишалися в місті до осені 1915 року. [3,с.178-182].

3 серпня для надання військової допомоги Сербії в Росії була створена експедиція особливого призначення на чолі з капітаном 1-го рангу М. Веселкіним. 30 вересня експедиція рушила в дорогу в складі 7 колісних теплоходів і 16 барж. На теплоходи були встановлені 75-і 47- міліметрові гармати. Караван віз 32 814 ящиків з патронами, 322 ящики з снарядами, 12500 пудів вугілля, 1700 пудів сіна, 99 бочок кислоти, 467 бочок мінерального масла, 426 бочок бензину і 67 бочок спирту. До Сербії було доставлено два шестидіюмових батареї з 1000 снарядів і 13 000 снарядів для польової артилерії. Крім того, на баржах знаходилися 753 коней і велика кількість матеріалу для будівлі понтонних мостів. 8 жовтня експедиція благополучно досягла пункту призначення [3,с.190-191].

Проте на початку осені 1914 року становище сербських військ стало критичним. Австро-угорські війська завдали новий потужний удар і захопили Белград. Втрати сербської армії були значні. Російський військовий агент В. Артамонов доносив, що до середини вересня 1914 року число поранених сербів досягло сорока тисяч осіб. Крім того, в сербській армії відчувалася гостра нестача снарядів. В. Артамонов відзначав, що в польовій артилерії залишилося приблизно 120 снарядів на батарею, що сербські артилеристи відповідають тепер 1 пострілом на 20 австрійських. «Деякі батареї були зняті з позицій за відсутністю снарядів». Моральний дух військ почав падати. Той же Артамонов з тривогою телеграфував: «Настало повне нервово виснаження, байдужість і небажання більше битися; сильна позиція здається без бою. Часті випадки паніки. Люди шукають будь-якої нагоди здатися. Батальйон 8-го полку другого призову вночі здався взводу австрійців. Розвинулося сильне дезертирство. П'ятий полк розбігся по домівках. Висновок: перша сербська армія як бойова одиниця не існує». Однак, всупереч побоюванням російського військового агента, в жовтні-листопаді 1914 року сербським військам не тільки вдалося стримати ворожий наступ, але і підготувати потужний удар у відповідь. Як зазначалося в оперативних повідомленнях російської Ставки, «завдяки своєчасно вжитим заходам порядок в першій армії наведений, причому з'ясувалося, що багато нижніх чинів покинули свої частини для порятунку своїх родин» [4,с.145-147].

Новий наступ сербської армії розпочався 3 грудня 1914 року. За час боїв на р. Колубара і р. Дрині вони розгромили австро-угорські війська, а 15 грудня був звільнений Белград. На сербській території не залишилися жодного австро-угорського солдата; було захоплено понад 50 тис. полонених, 126 гармат, 70 кулеметів і чимало інших трофеїв. Сербські війська також зазнали значних втрат. Російський посланець Г.Трубецької відзначав, що при загальній чисельності армії в 120 тис. чол. резерви країни незначні і обмежуються 40 тис. новобранців «терміну служби 1915 року і 15 000 уродженців Нової Сербії». Майже на 10 місяців на фронті встановилося відносне затишшя. Після Колубарської битви до 15 березня 1915 року з Росії до Сербії було відправлено військового спорядження на 15 млн. рублів. [5,с.159-162].

Однак військові операції на сербо-австрійському фронті 1914-1915 років ніяк не узгоджувалися з союзниками. Незважаючи на наполегливі прохання російського командування, сербська армія так і не перейшла в наступ, початок якого планувався на 10 (23) червня 1915 року. Причому, як зауважив В. Артамонов, «сербський наступ відкладався навмисно; почасти з політичних міркувань,

до з'ясування наміри Болгарії та Румунії, почасти з військових, зважаючи на нашу невдачу». За словами російського військового агента, М. Пашич «неодноразово висловлювався, що наступ сербів буде своєчасним і безпечним, коли російська армія з Карпат спуститься в угорську долину» [5, с.178-182].

Якщо між Росією і Францією, незважаючи на відсутність загального плану війни, все ж існувала деяка попередня угода з питання про первинні військові дії, то по відношенню до Сербії не було зроблено і цього мінімального кроку до встановлення єдності дій. Ю. Писарев справедливо пояснює неучасть сербських збройних сил у спільних з союзниками військових діях політичними причинами. Уряд, на його думку, хотів зберегти армію, яка могла б зіграти «вирішальну роль на заключному етапі війни, коли практично б постало питання про приєднання до Сербського королівства югославянських територій Австро-Угорщини» [5, с.187-191].

Сербія успішно протистояла австро-угорській армії навіть незважаючи на спалахнувшу в грудні 1914 року серед солдатів і цивільного населення епідемію тифу, від якої померло, за різними оцінками, від 150 до 200 тис. чол., Тобто приблизно близько 40 % від загальних військових втрат Сербії, які можна оцінювати до 700 тис. чоловік [5, с.220-209].

Г. Трубецької вказував, що медична та санітарна частина були дуже погано поставлені у сербів. У Белградському університеті не було медичного факультету». До початку війни у всій Сербії, за даними російського посланника, налічувалося всього 540 докторів. Він і його дружина, яка сформувала на російські пожертвування спеціальний санітарний загін, надали велику допомогу сербській армії в боротьбі з епідемією. У січні 1915 року в Ніші був відкритий російський госпіталь. Незважаючи на вжиті заходи, тільки в Ніші, за даними Г. Трубецького, за перші чотири місяці 1915 року померло 35 тис. чол. Причому «з них більше третини припадає на полонених», які за словами дипломата, користувалися повною свободою. «З заражених приміщень вони виходили і гуляли по всьому місту. Іноді вони брали хліб у хворих або від померлих і продавали його в місті». Не дивно, що епідемія, незважаючи на всі зусилля російських лікарів, продовжувала поширюватися. [2, с.123-125].

Восени 1915 року країну спіткала військова катастрофа. У результаті спільного німецько-австрійського наступу під загальним командуванням фельдмаршала А. фон Макензена, розпочатого у вересні 1915 року, сербська армія була розгромлена, а територія країни окупована [3, с.200-202].

Однією з особливостей російсько-сербських відносин у період першої світової війни було те, що Росія ухилялася від укладання з Сербією офіційного визнання Сербії в якості свого військового союзника. Така позиція пояснюється тим, що Росія не горіла бажанням виступати гарантом у вирішенні сербських територіальних питань. Проте, неофіційно Росія підтримувала територіальні претензії Сербії, так Микола II у приватній розмові говорив про те, що Боснія і Герцеговина, Далмація і Північна Албанія повинні бути приєднані до Сербії. У російській пресі так само широко обговорювалися можливі варіанти реорганізації габсбурзької імперії, виражала впевненість у вирішальній ролі Сербії в об'єднувачому процесі. Проте офіційні кола Росії досить скептично дивилися на ідеї південнослов'янського об'єднання. Так, Петроград ніяк не відреагував на прийняття Нішської декларації 7 грудня 1914 року в якій проголошувалося, що Сербія буде воювати за звільнення «ще не звільнених югославянських територій Австро-Угорщини».

На зустрічі з М. Пашичем в 1916 року Микола II знову висловився про підтримку Сербії на міжнародній арені, однак, досить прохолодно були зустрінуті в Петербурзі ідеї про поглинання Сербією Албанії та включення до складу королівства Хорватії. [7, с.82-85].

Водночас сербсько-російська військова взаємодія продовжувало здійснюватися в традиційному ключі. Вже на першому етапі війни в боях на боці Сербії взяли участь 3500 російських добровольців. За час війни Росія надала Сербії кредити на суму понад 100 млн. рублів золотом. Водночас, враховуючи важке становище Сербії у війні сербському прем'єр-міністру М. Пашичу під час його візиту до Росії в 1916 році були передані чималі кошти, зібрані різними громадськими організаціями. Так, Петроградський міський комітет допомоги Сербії дав 70 тисяч рублів, московська міська дума - 100 тисяч рублів, московський слов'янський комітет і московська земська управа - 50 тисяч, київська та одеська міські влади 55 тисяч рублів. Таким чином, в роки першої світової війни Росія і Сербія перебували в тісній політичній і дипломатичній співпраці. У той же час в умовах першої світової війни Сербія всього очікувала від Росії підтримку у вирішенні сербського питання, в той час як Росія утримувалася від будь-яких обіцянок щодо цього.

Отже за часів першого етапу першої світової війни воєнне співробітництво між Росією і Сербією було досить широким і мало велике значення для обох країн. Ще перед початком Першої світової війни союз Росії і Сербії мав яскраво виражений характер, що давало Сербії надію на допомогу зі сторони Росії в разі конфлікту з Австро-Угорщиною. Після Балканських воєн стан армії Сербії був дуже плачевним і не викликав ніяких ілюзій як у командування сербської так і російської армії. Тому було прийнято рішення на самому високому рівні про те що буде надана допомога в матеріальному і воєнному забезпеченні. Також були узгоджені деякі положення так званого союзу між Сербією та Росією. В них зазначалося що в разі агресії проти Сербії зі сторони будь якої держави Четвертного союзу Росія вступить у цей конфлікт на стороні Сербії і буде допомагати у військовій, економічній та дипломатичній сфері. Сербія в свою чергу мала визнати покровительство Російської імперії. Так завдяки Російській допомозі Сербська армія змогла вистояти у 1914 році і не допустити захоплення своєї країни. І на протязі усього першого етапу війни Росія була заступницею Сербії перед країнами Антанти. І після того як Сербію спіткала воєнна катастрофа 1915 року Росія не перестала підтримувати Сербію а навпаки навіть збільшила допомогу у всіх можливих сферах. Можна зробити висновок що Російсько-Сербські воєнні відносини на першому етапі Першої світової війни були продуктивними і досить дружніми. І на мою думку вони мали великий вплив не тільки на подальшу історію зв'язків цих народів але й на історію Першої світової і подальших між воєних років.

Джерела та література

1. Писарев Ю. Великие державы и Балканы накануне первой мировой войны./ Ю. Писарев. — М.: Наука, 1985. — 286 с.
2. Писарев Ю. Образование Югославского государства. Освободительная борьба югославянских народов Австро-Венгрии. Крушение монархии Габсбургов./ Ю. Писарев. — М.: Наука, 1975. — 325 с.
3. Писарев Ю. Тайны первой мировой войны. Россия и Сербия в 1914—1915 гг. /Ю. Писарев. — М.: Наука, 1990. — 218 с.
4. Трубецкой Н. Российская дипломатия 1914—1917 гг. и война на Балканах./ Н.Трубецкой.- Монреаль.: 1983.- 157 с.
5. Корсун Н. Балканский фронт мировой войны 1914—1918 гг./ Н.Корсун.-М.: Воениздат НКО СССР, 1939.-258 с.
6. История сербов / Сима М. Чиркович; Пер. с сербскохорв. — М.: Издательство «Весь Мир», 2009 — 448 с.
7. Задохин А. Пороховой погреб Европы./А.Задохин,- М.: Вече, 2000. — 416 с.
8. Данилов Ю. Россия в мировой войне 1914—1915 гг. / Ю. Данилов.-Б.:Самиздат, 1924,- с. 158.

УДК 94:005(470+571) «1918»

М. Глібичук

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО АПАРАТУ НА БІЛОМУ ПІВДНІ У 1918 Р.

У статті автор спробував показати процес формування управлінського апарату на території Білому Півдні впродовж 1918 р. Акцентується увага на проблемах, з якими зіткнулися лідери Білого руху під час створення вертикалі влади. Також автор багато приділяє місця причинам утворення Особливої наради, її структури, функціям.

Ключові слова: Громадянська війна в Росії, Білий рух, більшовики, Особлива нарада, А. Денікін.